

Vojko Kuzma

Keith Lowe, STRAH IN SVOBODA

Keith Lowe je slovenski javnosti predvsem poznan s predhodno knjigo, *Podivjana celina* (2012), v kateri analizira povojno nasilje in obračunavanja, ki so zajela staro celino in svet po koncu druge svetovne vojne.

Tudi v svoji najnovejši knjigi **Strah in Svoboda** (Modrijan, Ljubljana, 2018, prevod Breda Biščak) se ukvarja z drugo svetovno vojno, in sicer s povojnim razvojem, ki je bil v veliki meri posledica in rezultat druge svetovne vojne, in s katerimi so hoteli trajno presežati nove spopade in svet povezovati z novo ustanovljenimi ustanovami, kot so Združeni narodi, Svetovna banka, Mednarodni denarni sklad, ne nazadnje pa tudi Evropska unija.

Lowe je 503 strani obsežno knjigo razdelil v **šest poglavij** s posameznimi podpoglavji. Kot sam pravi, je knjigo naslovil s strahom in svobodo, ki sta vrednoti, ki sta prevečali svet po drugi svetovni vojni. "Če se prepustiš strahu, izročiš svojo svobodo tistemu, ki ti obljublja, da se bodo tvoji strahovi razblinili. Ljudje se v resnici bojijo svobode. Svoboda je boleča, zastrašujoča, zahteva prevzemanje odgovornosti za lastne odločitve. V demokratični družbi vsak sam odgovarja za ravnanje politikov, ki jih je izvolil. Ljudje si zato želijo koga, ki bi ji odvzel breme svobodnih odločitev. To je normalen človeški odziv, vendar ima nevarne posledice. Sam imam

raje pot, na kateri je treba prevzemati odgovornost za svoje odločitve, kakršnekoli so že, kot da bi se odpovedal svobodi."¹

Ker se v zgodovini, kot poudarja, vedno soočata osebno in splošno, in ker to razmerje ni bilo nikoli bolj v ospredju kot pri zgodovini druge svetovne vojne, je tudi njegova knjiga v veliki meri naracija zgodb posameznikov, ki so se nahajali na različnih straneh, njihovih trpljenj, poti, njihovih vlog mučenikov in mučiteljev, krvnikov in žrtev.

V **prvem delu** knjige, ki ima naslov **Miti in legende** govori o junakih, pošastih in mučenikih, zrelativizira predstave o univerzalno "dobrih" in junaških zmagovalcih. "Samo na evropskih bojiščih je dezertiralo okoli 150.000 ameriških in britanskih vojakov, čez 100.000 pa jih je bilo potrebno zdraviti zaradi duševnih motenj...."²

"Samo ameriška vojska je bila obtožena posilstva kar 17.000 žensk v Severni Afriki in Evropi v letih 1942-45. Čeprav je to malenkost v primerjavi s tisoči in tisoči žensk, ki so jih na evropskem vzhodu posili sovjetski vojaki, je še zmeraj zelo daleč od priljubljene legende o Američanih kot o "vitezih v lesketajočih se oklepah. Ob ponovnem zavzetju Manile, življenja ni izgubilo le 1000 ameriških in okoli 16.000 japonskih vojakov, marveč tudi 100.000 Filipincev. Če potegnemo črto: zavezniški vojaki, ki, so se borili in zmagali v drugi svetovni vojni, niso bili ne junaki in ne pošasti marveč običajni moški"³, s temnimi in svetlimi platmi.

Vse strani so svoje sovražnike dehumanizirale z osnovnim namenom: če so jih imeli za živali, so jih lažje pobijali. Ameriška propaganda je Japonce prikazovala kot "kugo" katere "gojišče" v

¹ Mladina, 26.12.2018, Keith Lowe, "Ni dovolj biti razumen, če so ljudje nerazumni."

² Strah in svoboda, str.42

³ Ibidem, str 43

okolici Tokia je treba povsem uničiti, Japonci pa so jim vračali s pozivi: Američane naklestite do smrti."⁴ Najdalosežnejša zapuščina druge svetovne vojne je na žalost stopnja, do katere se to vnovično počlovečenje "sovražnika" ni zgodilo. Iz tega se dajo razumeti negativni odnosi do internirancev v domača okolja, povojna obračunavanja s poraženci, etična čiščenja, samo hladno vojno, dekolonizacijo in iz nje nastalih procesov nacionalne emancipacije, ki so pogosto postali nacionalizmi s popolnoma enako logiko razčlovečenja tako političnih nasprotnikov, kot bodisi etično, ali kako drugače drugačnih.

"Druga svetovna vojna ni bila izredno tragična le zato, ker je osebe s psihopatskimi nagnjeni potisnila na položaje, kjer so imeli veliko moč, temveč tudi zato, ker je razcvet nezdravih lastnosti v družbenih sistemih spodbujala in okrepila do take mere, da so celo navadni ljudje postali sposobni zagrešiti zlobna dejanja, in še več. So to počeli z navdušenjem."⁵

"Pošasti", kot so bili japonski zdravniki, ki so izvajali grozljive vivisekcije nad kitajskimi zaporniki v Mandžuriji, se denimo za svoja dejanja niso nikoli pokesali, "so zgolj služili domovini in izpolnjevali ukaze". Se lahko potemtakem čudimo, če se tudi vojni zločinci iz rajne SFRJ, ki so dobili zaporne kazni na Mednarodnem kazenskem tribunalu, praviloma ne čutijo krive in ne odgovorne, so zgolj izpolnjevali ukaze, po odsluženju kazni, pa jih domača okolja praviloma sprejmejo kot heroje?

"Ena od lastnosti, po kateri se druga svetovna vojna razlikuje od drugih, je njena silovita okrutnost. Grozodejstva so se dogajala vsepovsod, zagrešile so jih vse strani, in marsikdaj so jih države in državne ustanove tako zelo podpihovale, da je bilo v časih težko, celo nevarno, če si s

⁴ Ibidem, str.49

⁵ Ibidem str. 55

sovražnikom ravnal kolikor toliko dostojno. Vse strani so v spore vpletale demone, in enkrat, ko demone omeniš, zelo hitro postanejo resnični."⁶

Druga svetovna vojna je tudi fenomen tako imenovanega kulta žrtev. Kot žrtve so se videle tako zmagovalci kot poraženci, tako posamezne etnične in družbene skupine.

"Vojne je povzročila preštevilne travme v mnogih skupnostih: za občutek, kako strahotne so bile izgube, je dovolj, da si ogledamo statistične podatke. V letih 1939-45 so ubili vsakega šestega Poljaka in vsakega petega Ukrajince. Umrlo na bi vsaj dvajset milijonov sovjetskih državljanov, najverjetneje še več: številke so bilo tako visoke in razdor v družbi tako hud, da so odstopanja zgodovinarjev vedno v milijonih. To velja tudi za Kitajsko, kjer so celo nizke ocene števila ubitih med vojno gibljejo med petnajstimi in dvajsetimi milijoni, nekateri kitajski zgodovinarji pa ocenjujejo, da jih je bilo celo petdeset milijonov."⁷

"Hlepimo po starih, med vojno jasno razmejenih kategorijah, kot sta dobro in zlo, junaki in podležji, pošasti in mučeniki, saj so v hudem nasprotju z negotovostjo, s katero se dan za dnem srečujemo v sodobnem življenju, In tako gojimo brezsravno nostalgijo po vojni, na glede na to, ali je primerna ali ne, in čutimo, da nam nudi uteho, tudi kadar nam grozi, da bo znova zanetila požare, ki smo se jih trudili pogasiti leta 1945."⁸

Drugo poglavje z naslovom **Utopije**, avtor namenja vizijam in pogledom, ki so se porajali iz pepela druge svetovne vojne. Ena takih so bila protislovja glede velikanskih možnosti, ki jih je

⁶ Ibidem, str. 61

⁷ Ibidem, str. 66

⁸ Ibidem, str. 87

znanost ne eni strani prinašala, in na drugi strani njene skrajne destruktivnosti, kot je jedrsko orožje, prav zaradi napredka in razvoja znanosti.

Državno planiranje je kot model prevladovalo pri celotni povojni obnovi še posebej izrazito na področju urbanizma in arhitekture. Šele na začetku osemdesetih so začeli rušiti povojni sistem državnega intervencionizma: po vsem zahodu so sprostili regulacijo trga, opustili nadzor nad menjalnimi tečaji in denacionalizirali industrijske panoge. Na začetku devetdesetih so v prosti trg začele verjeti celo nekdanje komunistične dežele v vzhodni Evropi.

Povojna zavzemanja za enakopravnost in pravičnost so bila prav tako del utopičnih povojnih prizadevanj, ki so prinesla ne nekaj izjemnih novosti pa tudi velikih razočaranja. Eno izmed njih je enakopravnost žensk, vključno z volilno pravico (1945 v Jugoslaviji, 1947 na Malti, 1948 v Belgiji, 1953 v Grčiji, 1971 v Švici, 1976 na Portugalskem). Krepil se je sindikalizem in sindikalni boj, v ZDA je potekal mučen in dolgotrajen boj zoper rasno segregacijo, nastala je univerzalna deklaracija o človekovih pravicah, zelo je naraslo družbeno udejstvovanje in prizadevanja za varstvo etničnih manjšin.

Tretji del v knjigi z naslovom **En svet**, obravnava razvoj gospodarstva, svetovnega vodenja in univerzalizacije prava. Gospodarska zmagovalka po drugi svetovni vojni so bile ZDA, saj niso bile uničene tako kot Evropa in Azija, zaradi vojne pa so še okrepile svojo industrijo. "V letih 1939-45 se je obseg ameriškega gospodarskega poslovanja malodane podvojil in ob koncu vojne je Amerika ustvarila skoraj polovico celotne svetovne proizvodnje. Poleg tega je nadzorovala svetovno pomorsko trgovino: medtem, ko je velika večina njenih tekmič utrpela hude izgube trgovskega ladjevja, se je velikost ameriške trgovske mornarice malodane početrila: ZDA pa so že leta 1947 imele več trgovskih ladij, kot ves preostali svet skupaj. Med povojne zmagovalke so

se uvrstile tudi Kanada, Avstralija in Republika Južna Afrika pa tudi nekatere nevtralne države med njimi Švica in Švedska."⁹

"Med največjimi poraženkami gospodarske vojne nista bili le Nemčija in Japonska, marveč tudi države, ki so bile zasedene. SZ je vsekakor postala vojaški gigant, toda njeno gospodarstvo je bilo v razsulu. Francosko, nizozemsko in grško gospodarstvo se je med vojno za polovico zmanjšalo, enako se je godilo filipinskemu, južnokorejskemu in tajvanskemu gospodarstvu. Medtem, ko so si evropska gospodarstva delno tudi z ameriško močjo hitro opomogla, so gospodarstva v Aziji večinoma niso vrnila na predvojno raven, vse do srede petdesetih let."¹⁰

Na splošno pa je vojna tudi znatno zmanjšala neenakosti med bogatimi in revnimi, kot tudi med mestom in podeželjem.

Še pred koncem vojne, 1944 so v Bretton Woodsu ustanovili globalne ustanove za uravnavanje svetovnega gospodarstva, ki naj bi pomagale preprečiti zdrse v krize in depresijo. Med njimi je posebej pomemben Mednarodni denarni sklad (MDS), ki je prevzel določanje menjalnih tečajev, na osnovi ameriškega dolarja, ki je z osrednjega mesta izrinil britanski funt šterling, kar je še en dokaz, kako so ZDA globalno izpodrinile Veliko Britanijo. Ustanovili so tudi mednarodno banko za obnovo in razvoj, ki je danes bolj poznana kot Svetovna banka. Mednarodne trgovinske organizacije ni nikoli ratificiral ameriški kongres, saj za skupno dobro ni bil več pripravljen žrtvovati niti najmanjšega ameriškega interesa.

Po drugi svetovni vojni so bila tudi močno prisotna razmišljanja o oblikovanju globalne svetovne vlade, ki bi edina lahko preprečevala bodoče vojne. Velik tovrstni idealizem so kasneje

⁹ Ibidem 176

¹⁰ Ibidem 176

zrelativizirali z ustanovitvijo Združenih narodov, ki seveda niso postali svetovna vlada, hkrati pa že s svojim imenom tudi poudarjajo, da ne predstavljajo ljudstev marveč narode sveta. Organizaciji ni uspelo preprečevati manjših vojn, je pa vsaj pomagala preprečiti novo svetovno vojno. Njen koncept Varnostnega sveta s petimi stalnimi članicami s pravico do veta (Rusija, ZDA, Kitajska, Francija, VB) je s časoma vedno bolj evoluiral v anahronizem, ki se vedno bolj zrcali tudi v sedanjem času.

Maščevanje je bilo takoj po koncu vojne nekaj povsem običajnega."Po vsej Evropi in Aziji so mnogi ljudje zaradi večletnega krutega življenja postali zagrenjeni, izkoristili oblastniški vakuum in vzeli pravico v svoje roke. Na Češkoslovaškem so ujete esesovce obesili na ulične svetilke. Na Poljskem so domnevne nacistične utopile v gnojnici, do smrti pretepli ali prisilili, da z golimi rokami kopljejo množična grobišča. V Franciji so odporniki med osvoboditvijo in po njej, po hitrem postopku usmrtili 9000 kolaborantov; v Italiji je takšna usoda doletela skorajda 20.000 fašistov...V veliki večini takih primerov maščevalci niso videli razloga, da bi se sklicevali na pravo. Še pravniki so v tem videli primitivno obliko pravičnosti...Včasih so bile tarče maševanja celotne skupine, celotno prebivalstvo. V Jugoslaviji so kakih 70.000 kolaborantov in civilistov postrojili pred jarki in jih postrelili ali pa zvezali in vrgli v globeli. Čeprav so izvedli rudimentarno selekcijo, nikomur niso dali možnosti, da bi se zagovarjal v pravnem smislu."¹¹ "V Burmi so agenti ameriške obveščevalne službe brez pomislekov usmrtili kolaborante, v Mandžuriji pa naj bi sovjeti po hitrem postopku ubili 3000 domnevnih japonskih vojnih zločincev..."¹²

¹¹ Ibidem 2020

¹² Ibidem 2020

"Mnogi predstavniki zavezniške garniture vključno z nekaterimi najvišjimi figurami, kot je bil Winston Churchill, so bili bolj naklonjeni nekompliranim usmrtnim po hitrem postopku, toda nazadnje so se odločili, da bi bili sodni procesi učinkovitejši. Svet je v povojnih letih zlagoma opustil iskanje pravice, za kar je obstajalo več razlogov. Prvič, takšno početje je bilo drago, v svetu kjer so ljudje potrebovali hrano in streho nad glavo so politiki raje trošili denar na druge stvari... Drugič, sodni procesi so vnašali med ljudstvo politični razdor, v poznih štiridesetih letih so bili mnogi predeli Evrope in Azije na robu državljanske vojne. Predvsem pa so se sodni procesi končali zaradi hladne vojne."

Mnoge povojne izzive so prelili v načela mednarodnega prava. Ustanovna listina ZN ni bila le določena obvarovati prihodnje rodove pred strahotami vojne, marveč so ZN leta 1948 sprejeli Splošno deklaracijo človekovih pravic, pa tudi konvencijo o preprečevanju in kaznovanju genocida. Veliko energije so prelili glede same definicije agresije in agresorja o čemer so v ZN razpravljali več desetletij, in leta 1974 pripravili definicijo, ki pa je tako široka, da je tako rekoč neuporabna. Za dejanja agresije v skladu z resolucijo GS št. 3314 štejejo vojaški napad, bombardiranje, blokada ali različna druga dejanja, vendar pa o tem ali se je dejanje agresije dejansko zgodilo ali ne, nazadnje odloča VS.

Leta 2002, sedemdeset let po tem ko je druga svetovna vojna prvič nakazala, da svet potrebuje takšno ustanovo so ustanovili Mednarodno kazensko sodišče..."Če je druga svetovna vojna bila za kaj koristna, potem je bila zagotovo za to, da je ustvarila željo in voljo po spremembah."....Vojna pa je pustila za seboj tudi ovire, zaradi katerih bo takšno slovo vedno nemogoče doseči. Travmatizirani ljudje niso bili pripravljeni drug drugemu odpustiti ran, ki ji jih je vojna zadala. Države niso bile pripravljene prepustiti suverenosti kakršnikoli nadrejeni avtoriteti, saj so se morale za suverenost trdo boriti. Bolj kot kaj drugega je mednarodne odnose

do konca stoletja v glavnem zaznamovalo tekmovanje med velesilama, ki sta si moč pridobili na pogorišču druge svetovne vojne."¹³

Četrto poglavje z naslovom **Velesili**, prikazuje povojni razvoj v obeh največjih velesilah. ZDA so skušale postati "svetilnik svobode" hkrati pa so se zaradi hladne vojne pogrezile v politično preganjanje čarovnic poznano kot makartizem...."Zaslišali so več kot pet milijonov javnih uslužbencev, več kot 25.000 jih je moralo prestati FBI-jevo kazensko preiskavo. Zasliševanja in preiskave niso razkrile nobenega vohuna, je pa zaradi jih 12.000 oseb dalo odpoved, 2700 pa jih je bilo odpuščenih, kar je marsikomu zagrenilo življenje. Morda bi to lahko označili za najhujši napad na zasebnost in državljanske svoboščine v ameriški zgodovini."¹⁴

V skladu s Trumanovo doktrino, so ZDA po vojni aktivno posegale v dogajanja v svojih interesnih sferah. V skladu z Marshallovim načrtom, je Evropa prejela 12,3 milijarde ameriških dolarjev pomoči. Samo v letih 1945-53 je Amerika namenila pomoč svetu v višini 44 milijard dolarjev."¹⁵

"S sklicevanjem na Trumanovo doktrino so ZDA opravičevale tajne operacije CIE od Kube do Angole in Filipinov ter vojni v Koreji in Vietnamu. Nanjo so se oprle tudi pri rušenju vlad v Iranu, Gvatemali in Čilu, ter financiranji desničarskih diktatur po Srednji in Južni Ameriki...."Celo drugi ameriški spopad z Irakom, katerega intenzivnost je naraščala od konca devetdesetih pa do leta 2003, se ni začel kot "del vojne proti terorizmu", Georga W. Busha, marveč kot poskus ohranitve obstoječe svetovne ureditve."¹⁶

¹³ Ibidem 2016

¹⁴ Ibidem, stran 230

¹⁵ Ibidem str. 235

¹⁶ Ibidem str. 236

Na drugi strani ideološkega pola, pri Sovjetski zvezi, je šlo za zoperstavljanje ZDA. SZ je kritizirala nasprotnika in Zahod, zaradi podpiranja kolonializma v Aziji in Afriki, ter prekinitve pregona fašistov in zločincev v zahodni Evropi. Po oceni takratnega sovjetskega vodstva, "pri povojnem podjarmljenju vzhodne Evrope prvenstveno ni šlo za širitev komunizma ali staromodni imperializem, marveč za zavarovanje pred novimi spopadi."¹⁷ "Leta 1950 je vojaška poraba znašala toliko kot četrtnina družbenega domačega prihodka ZSSR. V naslednjih štirih desetletjih je Sovjetska zveza potrošila neizračunljivo vsoto za gospodarsko in tehnološko vojno, v kateri se ji ni nikoli obetala zmaga."¹⁸ "Za sovjetsko miselnost so bile značilne skrajnejše reakcije kot za ameriško, kar je bilo vsekakor posledica veliko večjih travm, ki jih je Sovjetska zveza doživela med drugo svetovno vojno, v kateri se je malodane uresničil njen strah pred uničenjem."¹⁹

Hladna vojna je vplivala na polarizacijo praktično povsod. "Po začetku hladne vojne latinskoameriške države tako rekoč niso mogle biti nevtralne. Če niso pritrjevale Ameriki in njenim protikomunističnim pogledom na svet, jim je Washington bodisi vsilil spremembo režima, kot se je to zgodilo v Gvatemali leta 1954, bodisi jih je tako vztrajno in netaktno šikaniral, da so bile tako kot Castrova Kuba leta 1961 prisiljene pasti v objem Sovjetski zvezi, ki je samo čakala, da se to zgodi....Tudi med hladno vojno se je izkazalo, da države, ki so ohranile nevtralnost, niso ravnale vedno nevtralnno. Švedska, denimo je bila gospodarsko povezana z zahodom, redno je kupovala orožje od VB in Amerike (nikoli od SZ) in v Natovem imenu redno z letali vohunila nad ZSSR. Švica je bila izrazito konservativna država in je zaradi patološkega strahu pred komunizmom, sklenila tajni pakt z Natom, kupovala velike količine orožja od Zahoda in se celo spogledovala z zamislijo o lastni atomski bombi, da bi z njo odvrnila morebiten napad.

¹⁷ Ibidem str. 245

¹⁸ Ibidem str. 248

¹⁹ Ibidem tr. 253

Poleg tega je švicarska zvezna policija uvedla grotesken in nenadzorovan program nadziranja lastnega ljudstva, kar je prišlo na dan šele po koncu hladne vojne...²⁰

Za podobno utvaro kot nevtralnost se je pokazala tudi neuvrščenost. Hladna vojna je sovpadala z obdobjem dekolonizacije. Za gibanje neuvrščenih, zlasti azijske in afriške članice, bila je v veliki večini prva prioriteta boj za neodvisnost od VB, Francije, Belgije, Portugalske in Nizozemske. Hladna vojna se jim je zdela pomembna zgolj zato, ker je njihov boj ovirala.²¹

"Za vso retoriko o svobodi, pravici in miru na svetu se je skrivala skrita sila, ki je gnala ZDA, Sovjetsko zvezo in večino drugih predelov sveta: nacionalizem. Prav nacionalizem je poganjal vse boje za neodvisnost, v katere so se podale neuvrščene države in prav nacionalizem jim je dajal navdih, da se povežejo in skupaj pridobijo večji vpliv na svetovno dogajanje."²²

Peti del z naslovom **Dvesto narodov** govori o rojstvu azijskih in afriških narodov, kar so bili v veliki meri krvavi procesi, ki so evoluirali bodisi v zunanja posredovanja kot v Kambodži in Vietnamu, bodisi v huda medsebojna obračunavanja (Indija-Pakistan) ali pa notranja obračunavanja (Indonezija). Podobni procesi, ki so se leta 1945 dalje zgodili v Aziji, so nekaj let kasneje potekali v Afriki, je pa med drugo svetovno vojno Afriko od Azije razločevala pomembna razlika. Večina Afrike ni bila nikoli zasedena. Afriško civilno prebivalstvo je tako med vojno izkusilo veliko večjo kontinuiteto kot Azijsko, je pa tudi v Afriki prevladal vzore nacionalnih emancipacij, ki so ga spremljali krvavi obračuni in izrojevanje afriških nacionalizmov v absolutizme.

²⁰ Ibidem str.264

²¹ Ibidem st. 266

²² Ibidem str. 269

Na Bližnjem vzhodu je prišlo da nastanka Izraela. "Dandanes Izrael ni več narod junakov, k čemur je nekoč stremel. Postal je nenehna žrtev, "Judov med narodi", ki mu je usojeno, da je zmeraj tarča sovraštva vsega sveta na splošno, še posebej arabskega. Izraelci kakršnokoli nevarnost (in Izrael se dejansko sooča z mnogimi) avtomatično interpretirajo kot eksistencialno. Kakršno koli kritiko (in Izrael je nedvomno tarča skrajno nesorazmernih kritik) nemudoma dojamejo kot preganjanje...."Avtorji kot so Benny Moris, Avi Šlajma in Ilan Pappé-znani tudi pod oznako "novi zgodovinarji" - so dokaj pedantno dokazali, da se je Izrael sposoben tako braniti, kot početi grozodejstva, pritrtili so jim judovski akademiki v diaspori pa tudi palestinski zgodovinarji, ki jim je razumljivo, veliko do tega, da bi zagradili samopašne mite, ki jih je z leti ustvaril Izrael. Toda ko pozornost usmerimo na izraelske hudodelstva, nihalo zaniha v drugi smer. Pojavi se nov mit: Izrael ni več narod junakov ali žrtev, marveč narod hudodelcev."²³

"Evropska unija je najbrž najuspešnejša nadnacionalna institucija na svetu in edina, ki ji je uspelo odvzeti dobršno mero suverenosti državam članicam. Za to se mora zahvaliti drugi svetovni vojni. V Evropi je bilo uničenih in izgubljenih toliko življenj, da so njeni državniki postali veliko bolj naklonjeni idejam vizionarjev, kot je bil Spinelli in so bili pripravljene državno suverenost podrediti skupnim interesom na način, ki si ga v drugih delih sveta ni bilo mogoče predstavljati. Na površju se zdi združitev zelo uspešna, EU je leta 2012 prejela Nobelovo nagrado za mir za preobrazbo "Evrope iz celine vojne v celino miru". Toda rožnati pogled na povojno zgodovino je seveda problematičen. Vprašljiva je že sama ideja, da je Evropa po vojni zaživela v miru. Kdor je doživel drugo polovico dvajsetega stoletja na lastni koži, ve, da je v Evropi vse prej kot vladal mir: v vzhodni in zahodni Evropi so nenehno občutili možnosti izbruha tretje svetovne vojne. Razlog, da se to ni zgodilo, se ne skriva v ustanovitvi EU in njenih predhodnic, marveč v možnosti, da bi Evropejci z novo vojno zagotovo uničili drug drugega. Mnogi zgodovinarji trdijo,

²³ Ibidem str. 338

da miru v Evropi sploh ni ohranila EU, marveč širši obrambni pakt na Zahodu, ki je nastal z ustanovitvijo Nata."²⁴

"Nacionalizem ni nikoli izginili iz zahodne Evrope, v vzhodni Evropi pa ga nikoli niso postavili pod vprašaj."²⁵ Za tako imenovane nacionalistične evroskeptike EU, ni svetilnik demokracije in svobode, marveč struktura, ki jih spominja na represijo in zaslužnjevanje."²⁶

Zadnje poglavje z naslovom **Deset tisoč drobcev**, avtor namenja številnim nerazčiščenim segmentom druge svetovne vojne, ki travmatizirajo vse do današnjih dni. Eno takšnih je japonsko zaslužnjevanje Korejcev, kot delovne sile in japonsko spolno zlorabljanje Korejk in pa kasnejšo korejsko državljansko vojno, s hudimi travmami. "Ko so severni Korejci prvič napadli južni del Koreje, se je južnokorejski režim odzval s pobojem več kot 100.000 domnevnih levičarjev, od katerih so bili skoraj vsi nedolžni civilisti. Ko so se razmere spremenile in so proti severu krenili južni Korejci, se je sever odzval enako. Umikajoči se komunisti so najbolj razvpiti pokol zagrešili v taeonskem zaporu, kjer so umorili od 5000 do 7000 oseb. Toda takšni prizori so se dogajali povsod po deželi."²⁷

"Korejci niso bili edini narod, ki so ga tujci razklali na dvoje. Zaradi hladne vojne je bil dolga leta razdeljen na dva dela tudi Vietnam. Enaka usoda je doletela Iran in trajalo je nekaj let, da so se bili Sovjeti pripravljene umakniti. Še huje je bilo v Evropi. Tu se je shizma med Vzhodom in zahodom prenesla na celotno celino, ki jo je več kot štirideset let delila metaforična "železna zavesa"..Podobne razkole je povzročilo tudi razpadanje imperijev."²⁸

²⁴ Ibidem, stran 346

²⁵ Ibidem str. 348

²⁶ Ibidem str. 348I

²⁷ Ibidem str. 367

²⁸ Ibidem str. 370

Zaradi druge svetovne vojne je prišlo do množičnih preseljevanj. Na vrhu je bila Nemčija. "Poleg štirih milijonov Nemcev, ki so pribežali z Vzhoda jih je okoli 4,8 milijona pribežalo iz nemških mest, ker so se želeli izogniti bombardiranju. V Nemčiji je bilo po vojni tudi okoli 8 milijonov tujih delavcev. Večina jih je bila iz SZ, Poljske, in Francije, znatno število pa tudi iz Italije, Grčije, Jugoslavije, Češkoslovaške, Belgije in Nizozemske. Mnogi se niso želeli vrniti domov in so raje živeli v izgnanstvu kot pod komunizmom. ...Ko številu razseljencev, ki so leta 1945 bivali v Nemčiji, prištejmo še okoli 275.000 ujetnikov pod britanskim in ameriškim nadzorom, ugotovimo, da je skupno število razseljenih presegalo sedemnajst milijonov. Če odmislimo Kitajsko kot edino morebitno izjemo, lahko sklenemo, da je povojna Nemčija imela največjo koncentracijo beguncev in razseljencev v svetovni zgodovini."²⁹

...V letih 1945-50 je skozi Nemčijo prešlo okoli petindvajset milijonov beguncev. Glede na to, da je prebivalstvo Nemčije tedaj štelo manj kot sedeminšestdeset milijonov, je deželo preplavil val bede, kot je Evropa še ni doživela."³⁰

Povojno obdobje oblikujejo tudi množični izgoni. Slovaška je želela izgnati vseh 600.000 Madžarov, kar so preprečili zavezniki, ki so videli kaj se je zgodilo Nemcem." Poljska denimo, ni izgnala le Nemcev, marveč tudi 482.000 Ukrajincev, večinoma iz Galicije...Da se Ukrajinci ne bi vrnili, so številne njihove vasi požgali do tal. Sovjetske republike Litva, Belorusija in Ukrajina so po letu 1945 izgnale okoli 1,2 milijona Poljakov...Ko je zahodna Karelja postala del SZ, jo je morale zapustiti četrta milijona Fincev. Bolgarija je pregnala kakih 140.000 Turkov in Romov. Primerov še ni konec. Jugoslavija je izgnala Italijane, Ukrajina Romune, Grčija albanske Čame.

²⁹ Ibidem str. 383

³⁰ Ibidem str. 385

Zdelo se je, da se je po vojni vsaka vzhodnoevropska država odločila, da odstrani čim več tujih elementov."³¹

Podobno je bilo drugod. Nizozemci so po izgubi Indonezije množično bežali (250.000 do 300.000 Nizozemcev), po alžirski vojni je v Francijo zbežalo kake pol milijona francoski kolonialistov, oziroma tako imenovanih *pieds noirs*. Na Portugalsko se je vrnilo kakih 300.000 kolonialistov iz Angole, podobno število je bežalo iz Mozambika, indijsko podcelino je zapustilo več kot 100.000 Britancev, do konca devetdesetih let dvajsetega stoletja se je v VB vrnilo okoli 328.000 belcev, rojenih v kolonijah.

Begunstvo je tako problematika z dolgo zgodovino, nekateri povojno obdobje pogosto imenujejo za dobo beguncev, kar je sovpadalo z razpadom imperijev, hladno vojno, notranjimi boji za oblast, lakoto, poplavami, državljanskimi vojnami. Po podatkih UNHCR, je samo leta 2014 zaradi vojne ali preganjanja brez doma ostalo 13,9 milijona ljudi, kar je najvišje zabeleženo število prebežnikov po drugi svetovni vojni. Skupno število beguncev in razseljenih po vsem svetu pa je trenutno ocenjeno na 59,5 milijona, kar je znova številka brez primere. Problem tako postaja vse večji, ne pa obratno.

Povojna preseljevanja in globalizacija preoblikujejo države in mesta. "London si upravičeno lasti naziv najbolj raznolikega mesta na svetu. Njegovi prebivalci govorijo več kot 300 jezikov in v mestu živi vsaj petdeset ne staroselskih skupnosti s po 10.000 ali več pripadniki. Skoraj vsak peti Londončan je temne polti ali mešane rase. Skoraj vsak peti ja azijskega izvora. Leta 2013 je londonski župan Boris Johnson izjavil - morda zavajajoče - da je britanska prestolnica pravzaprav "šesto največje francosko mesto", saj v njej živi več Francozov kot v Bordeauxu."³²

³¹ Ibidem str. 386

³² Ibidem, stran 407

Epilog

Svet, ki je vzniknil leta 1945 je bil povsem drugačen od sveta, ki se je podal v vojno. Strah in svoboda sta bili med poglavitnimi silami, ki so gradile povojni svet. Ljudje so delovali kot junaki, pošasti in mučeniki, rodila se je doba idealov, tudi sanj o utopiji. V prihodnosti, kot so si jo takrat zamišljali, naj ne bi več prevladoval strah, marveč svoboda.

Iz takih razmišljanj so nastale zamisli o svetovni vladi, se je pa natanko v tistem hipu, ko se je svet skušal poenotiti, znova začel drobiti. Nastanek dveh velesil spada med najpomembnejšo zapuščino druge svetovne vojne. Obe strani sta začeli uporabljati enak jezik, kot med drugo svetovno vojno, katerega besedišče se je vrtelo okoli junakov, pošasti in mučenikov. Sanje o svobodi so povsod po posvetu obudile nacionalizme. V mnogih predelih sveta so oblast prevzele avtoritativne vlade in diktatorji, obljublajoč, da bodo obnovili red in mir.

Edini predel sveta, kjer je bil nacionalizem nekaj časa odrinjen vstran, je bila Evropa, pa še tu je občasno izbruhnil. EU je bila ustanovljena kot poskus, da ne bi več izbruhnila vojna med narodi, toda nazadnje je tudi ta spočela sanje o narodni svobodi, hkrati se tudi EU po svoje krha, nacionalizem pa krepi po vsej celini.

Najbolj razdejalni vplivi druge svetovne vojne so bili v razpadanju držav, razpadanju skupnosti in družin ter osebne in kolektivne travme, ki se še vedno nahajajo v osrčju mnogih današnjih družb. Druga svetovna vojna je tako še vedno z nami kot arhetipska individualna zavest in kolektivni spomin.

Tudi globalizacija narodov je proces, ki ga je močo pospešila druga svetovna vojna in tudi zanetila nove napetosti v bogatejših državah, kjer se družbe drobijo in atomizirajo. Večja svoboda ni prinesla neizogibno več sreče. Druga svetovna vojna tako ni le spremenila našega sveta - spremenila je tudi nas same.

Kot pravi avtor, kdor o zgodovini razmišlja kot o napredni sili, ki nas počasi a zagotovo vodi v boljši in razumnejši svet, podcenjuje človekovo nagnjenost k nerazumskemu. "Zgodovino poganjajo tako naša kolektivna čustva kot katerokoli razumsko korakanje v smeri "napredka". Nekatere najmočnejše sile, ki so gonilo našega sveta, so se rodile bodisi med drugo svetovno vojno bodisi nastale kot naš odziv na njene posledice. Le če bomo razumeli od kod kolektivna čustva izvirajo, se lahko predamo upanju, da bomo znali preprečiti, da nas ne bodo spodnesla. Če že kaj, potem nas je druga svetovna vojna naučila, da si svobodo, ko se ji enkrat odrečemo, težko znova pridobimo."

Druga svetovna vojna je za nami, njene učinke in posledice pa še vedno živimo. Lowe-jeva dokaj berljiva knjiga, je aktualna tudi z današnjega časa, in vedno znova prisotnega vprašanja, ali nas tudi danes vodi in preveva predvsem občutek strahu, ali pa svobode.